ראה ד

א. וועגן דער מצוה פון הענקה — וואָס דער אדון דאָרף געבן דעם עבד וואָס גייט אַרויס פריי פון אים[1] — שטייט אין ספר החינוך[2], אַז כאָטש מ'איז מחויב אין דער מצוה נאָר „בזמן שהיובל נוהג" (ווייל בזמן שאין היובל נוהג איז ניטאָ דער דין פון עבד עברי), קען מען אָבער דערפון אָפלערנען, אַז אויך בזמן הזה — „ישמע חכם ויוסף לקח שאם שכר מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפי' מועט שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו הש"י".

זאָגט דערויף דער מנחת חינוך, אַז דאָס וואָס מ'קען אָפלערנען פון מצות הענקה בנוגע צו אָ שכיר בזמן הזה, אַז מצד „מוסרו הטוב" פונעם משכיר דאָרף ער אים מעניק זיין „בצאתו מעמו" — איז נאָר לויט דער דיעה[3], אַז דער חיוב פון הענקה איז דאָ סיי ביי אַן עבד וואָס ב"ד האָט אים פאָרקויפט און סיי ביי אַן עבד וואָס פאָרקויפט זיך אַליין;

אָבער לויט דער דיעה[4] אַז מצות הענקה איז געזאָגט געוואָרן נאָר ביי אַן עבד שמכרוהו ב"ד [ווי די גמרא[5] לערנט עס אָפ פון פסוק[6] „העניק תעניק לו" — „לו ולא למוכר עצמו"[7], איז דאָך דער טעם פון מצות הענקה ניט „מצד המוסר" („ומי יודע מאיזה טעם") — וואָרום אויב „מצד המוסר" איז דאָך ניטאָ קיין טעם צו מחלק זיין צווישן די צוויי סוגי עבד — ובמילא קען מען דערפון ניט אָפלערנען בנוגע אָ שכיר בזמן הזה.

דער מנחת חינוך בלייבט אָבער ביי אָ קשיא: דער רמב"ם[8] פסק'נט דאָך, אַז הענקה איז נוהגת נאָר ביי מכרוהו ב"ד — און לויטן חינוך קומט אויס אַז דער חיוב פון הענקה איז אויך ביי מוכר עצמו — און ס'איז ניט שכיח „שהרב המחבר (דער חינוך) יהי' נוטה מדעת הרמב"ם, אם לא שפירש להדיא".

ב. וי"ל לתרץ ולבאר:

דער לימוד אַז הענקה איז נוהגת נאָר ביי „מכרוהו ב"ד" און ניט ביי „מוכר עצמו", קען מען לערנען אויף צוויי אופנים:

א) דער חידוש פון הענקה איז, אַז מ'דאָרף מעניק זיין דעם עבד וואָס מכרוהו ב"ד (העניק תעניק לו) — און וויבאָלד אַז „אין לך בו אלא חידושו"[9] איז בדרך ממילא ניטאָ קיין הענקה ביי „מוכר עצמו";

און לויט דעם אופן קען מען ניט אָפּ־לערנען פון מכרוהו ב"ד אויף אָ שכיר בזמן הזה.

ב) דער חידוש איז (ניט וואָס אָ נמכר דורך ב"ד באָקומט הענקה, נאָר) „לו ולא

---

1) פרשתנו טו, יג־יד.
2) מצוה תפב בסופה.
3) דעת ר"א — קדושין יד, ב. תוד"ה ואידך (הב') שם טו, א.
4) ת"ק קידושין שם. וכ"ה דעת רוב הפוסקים — נסמנו באנציקלופדיא תלמודית ע' הענקה (ע' תרעח). וא"כ דברי החינוך — לפי פי' המ"ח (אבל ראה לקמן בפנים סוס"ג) — אינם להלכה.
5) שם טו, א.
6) פרשתנו שם, יד.
7) או מפני שלא יליף הגז"ש שכיר שכיר — שם יד, ב. ובש"ך חו"מ (ספי"ז סק"ג. מריטב"א שם טו, א) שכ"ה גם למסקנת הגמרא, ושכן ס"ל להרמב"ם, עיי"ש. וראה לקמן הערה 10, 20.
8) הל' עבדים פ"ג הי"ב.
9) ראה אנציקלופדיא תלמודית ע' חדוש, וש"נ.

למוכר עצמו": דאָס וואָס אַ מוכר עצמו באָקומט ניט קיין הענקה[10].

און לויט דעם אופן קומט אויס, אַז אפילו לויט דער דיעה אַז ביי מוכר עצמו איז ניטאָ קיין הענקה, קען מען אַבער פונעם דין הענקה ביי מכרוהו ב"ד אָפּלערנען אויף אַנדערע פאַלן[11] (אַז אויך ביי זיי זאָל זיין אַ געוויסער חיוב פון הענקה) — אויב נאָר זיי זיינען ניט אין גדר פון מוכר עצמו, וואָס ווערט בפירוש נתמעט פון הענקה:

ובמילא, וויבאַלד דער חינוך רעדט דאָ [ניט וועגן איינעם וואָס האָט זיך פאַרקויפט אַלס עבד — מוכר עצמו (וואָס איז ניט שייך בזמן הזה), נאָר] וועגן אַ שכיר — איינעם וואָס האָט זיך פאַרדונגען ווי אַ פועל — קען מען אָפּ־ לערנען פון מכרוהו ב"ד, אַז מצד המוסר זאָל מען אים געבן הענקה "בצאתו מעמו".

ג. וי"ל, אַז די צוויי אופנים אינעם לימוד הנ"ל זיינען תלוי אין די צוויי אופני הסברה וואָס מען קען זאָגן אין דעם ענין פון הענקה[12]:

א) ס'איז אַ גדר פון שכר פעולה, ווי ס'איז משמע פון גמרא[13] "שכיר קריי' רחמנא מה שכיר פעולתו ליורשיו אף האי פעולתו ליורשיו" — און לויט דעם אופן איז מסתבר, אַז דער חידוש וגזרת הכתוב איז דאָס וואָס דער עבד שמכרוהו ב"ד באָקומט הענקה — וויי‌ל דער מעניק זיין בתורת שכר פעולה (בנוסף צו דעם וואָס מען באַצאָלט דעם גאַנצען שכר פאַר זיין גאַנצער עבודה) איז אַ חידוש.

ב) ס'איז אַ גדר פון צדקה[14], וואָס דער אדון גיט אַלס אַנערקענונג פאַר דער אַרבעט פון עבד — און לויט דעם אופן איז שכל מחייב, אַז דער חידוש וגזרת הכתוב איז דאָס וואָס אַ מוכר עצמו באָקומט ניט קיין הענקה; וויי‌ל דאָס וואָס ביי מכרוהו ב"ד דאַרף זיין הענקה איז אַ מילתא בטעמא, כנ"ל.

ווי איז די שיטה פון רמב"ם אין דעם? קען מען עס אַרויסלערנען דערפון וואָס אין ספר המצות[15] שטעלט דער רמב"ם די מצוה פון הענקה (ניט צווישן די מצות פון עבד ואמה[16], נאָר) גלייך נאָר דער מצוה פון צדקה[17]; פון דעם סמכה לה צו מצות צדקה[18] איז משמע, אַז לפי דעת הרמב"ם איז הענקה אין גדר פון

10) ואולי זה תלוי באם הלימוד הוא מ"לו ולא למוכר עצמו", שאז החידוש הוא בזה שמוכר עצמו נתמעט מהענקה ("ולא למוכר עצמו"); או מפני שלא יליף הגז"ש שכיר שכיר (כנ"ל הערה 7), שאז החידוש הוא בזה שמעניקים למכרוהו ב"ד (ואא"פ ללמוד מוכר עצמו ממכרוהו ב"ד במה מצינו. וראה רש"י קידושין יד, סע"ב ד"ה לא). וראה לקמן הערה 20.

11) ובפרט לפמ"ש המהרש"ל (יש"ש קידושין שם סכ"ב) דזה שמוכר עצמו אין מעניקים לו הוא מפני שעבר על כי לי בנ"י עבדים ולא עבדים לעבדים.

12) ראה משנה למלך הל' עבדים שם הי"ב (ד"ה עוד נראה). שם הי"ד (סד"ה והרי) והט"ו.

13) קדושין טו, א. וראה ספרי פרשתנו שם, יד. מלבי"ם שם.

14) ש"ך חו"מ שם (בתי' הג'). וראה אנציקלופדיא תלמודית ע' הענקה (ס"ע תרדע), וש"נ. וראה "שרשי המצוה" בחינוך שם.

15) מ"ע קצו. מל"ת רלג.

16) מ"ע רלב ואילך. מל"ת רנז ואילך.

17) מ"ע קצה. מל"ת רלב. — וקודם המצוה (קצז. ל"ת רלד) "להלוות לעני", שהיא "יותר מחוייבת מכל מצות צדקה" (שם מ"ע קצז).

18) וי"ל שהסדר ברמב"ם הוא כהסדר בקרא, דסמיך מצות הענקה למצות צדקה (פרשתנו שם, ז־ ח), ומזה גופא נלמד דהענקה היא גדר של צדקה. וראה של"ה חלק תושב"כ פרשתנו שעד, ב.

צדקה[19].

ועפ״ז מוז מען ניט זאגן אז דער חינוך איז „נוטה מדעת הרמב״ם״. אפילו לשיטת הרמב״ם אז די תורה איז ממעט א מוכר עצמו פון הענקה, קען מען אפ־ לערנען פון מכרוהו ב״ד[20], אז מצד מוסר (— צדקה) זאל מען אויך א שכיר בזמן הזה געבן הענקה „בצאתו מעמו״.

ד. וויבאלד אז די הוראה הנ״ל פון חינוך קען אויסקומען לויט אלע שיטות, אויך לויט די וואס האלטן אז ביי מוכר עצמו איז ניטא קיין הענקה — איז כדאי צו מעורר זיין און מפרסם זיין, אז מ׳זאל משים לב זיין צו אט דער הוראה:

וועו איינער דינגט א צווייטן צו ארבעטן פאר אים און עס ענדיקט זיך די צייט פון זיין ארבעט, ועל אחת כמה וכמה וועו מען שיקט אים אוועק פון דער ארבעט איידער עס ענדיקט זיך דער צייט

(אויב ער גייט אוועק פון זיך אליין פאר דער צייט, איז ניטא די מצוה פון הענקה, ווי דער דין (ביי עבד) אז א „בורח ויוצא בגרעון כסף אין מעניקים לו״[21] — אויב אבער דער משכיר שיקט אים אוועק —)

צי דערפאר וואס איצט האט ער געגוג פועלים אן אים, אדער אפילו ווייל ער איז ניט צופרידן פון זיין ארבעט — דארף ער אים געבן הענקה:

און וויבאלד הענקה האט דעם גדר פון צדקה, איז פארשטאנדיק, אז מען קען ניט יוצא זיין מיט געבן א זאך וואס מ׳איז סייווי מחוייב אין דעם. דעם שכר וואס אים קומט פאר זיין ארבעט איז דאך פשוט אז מען דארף אים אפצאלן במילואו; אפילו די „הוספות״ וואס דער בעה״ב האט פון פריער אפגערעדט צו געבן דעם ארבעטער — גייען אויך ניט אריין אין הענקה, וויבאלד אז די „הוספות״ זיינען ניט קיין ענין פון צדקה.

און אין דעם איז אויך ניטא קיין אונטערשייד ווי לאנג ער האט ביי אים געארבעט, ובלשון החינוך: „זמן מרובה או אפילו מועט״; ס׳איז אויך קיין חילוק ניט (כנ״ל) צי ער איז פון אים געווען צופריידן — סיי „נתברך הבית בגללו״ און סיי „לא נתברך הבית בגללו״ דארף ער געבן הענקה[22] לפי ערך דעם זמן וואס ער האט געארבעט[23],

ועל אחת כו״כ אין א פאל וועו „נתברך הבית בגללו״, וואס דאן[24] איז דאך דער דין[22] „לפי הברכה תן לו״, מ׳דארף מוסיף זיין אין זיין הענקה[25] „מאשר[26] ברכו השי״.

ה. דער ענין פון הענקה איז פארואס — ווי יעדער ענין אין תורה — אויך אין עבודה רוחנית:

---

19) ובפרט שבש״ך שם מתרץ עפ״ז דעת הרמב״ם.

20) וי״ל שהמנ״ח ס״ל כתי׳ הב׳ בש״ך שם, שהרמב״ם ס״ל דמוכר עצמו אין לו הענקה מפני שלא ילפינן גד״ש שכיר שכיר (או — כמ״ש במשנה למלך שם הי״ב), וא״כ החידוש הוא בזה שמעניקים למכרוהו ב״ד (כנ״ל הערה 10) ואא״פ ללמוד מזה בנוגע לשכיר בזמן הזה.

21) קידושין טז, סע״ב. רמב״ם הל׳ עבדים שם הי״ד־טו.

22) דעת ת״ק קידושין יז, ריש ע״ב. רמב״ם שם הי״ד.

23) להעיר משיטה לא נודע למי (קידושין יז, א), דלדעת ר״מ שיוצא בגרעון כסף יש לו הענקה — נותן לו לפי חשבון השנים שעבד.

24) נוסף לזה שאז לכו״ע — גם לראב״ע (קידושין יז, ריש ע״ב) — מעניקים לו.

25) רש״י שם ד״ה הכל לפי הברכה.

26) לשון החינוך שם.

דער טאטע איז מבאר אין זיינע הערות[27] אויף מס' קידושין, אז ביי אן עבד עברי איז דא נאר מוחין דקטנות, און דעריבער, ווען ער גייט ארויס חפשי פון זיין עבדות, דארף מען אים געבן „הענקה" — מוחין דגדלות [און דער־פאר איז די תורה מפרט ביי הענקה די דריי מינים „מצאנך ומגרנך ומיקבך" — ווייל זיי זיינען „לנגד המוחין"[28].

דער ענין פון „אדון" ו„עבד" אין רוחניות מיינט (אויך) א רב ותלמיד; ווי רבי יוחנן האט געזאגט[29], אז דער וואס וועט אים (לערנען ווי צו) פארענטפערן א געווישן ענין אין תורה (וואס איז ביי אים געווען שווער) — „מובילנא מאני' אבתרי' לבי מסותא", וואס דאס איז ע"ד ווי די ארבעט וואס אן עבד טוט פאר זיין אדון.

דארף דער רב וויסן, אז ער מוז געבן דעם תלמיד „הענקה". דאס הייסט: ער טאר זיך ניט באנוגענען מיט געבן אים „מוחין דקטנות", נאר ער דארף לערנען מיט אים אין אופן, אז ווען דער תלמיד „וואקסט אויס" (און „גייט אוועק" פון אים) האט ער (אויך) די „מוחין דגדלות" פונעם רב.

אין פשוט'ע ווערטער מיינט עס:

א רב איז מחוייב צו געבן צו פאר־שטיין א תלמיד אויך דעם „עומק ההלכה בטעמה היטב", אפילו ווען דאס פאדערט אז ער זאל מיט אים איבער־חזר'ן די הלכה „כמה פעמים" ביז ער וועט עס פארשטיין[30] — דאס איז דער עומק וואס איז אין גדר פון השגת שכל התלמיד [ביים רב איז עס — „מוחין דקטנות"], נאר דערווייל איז ער דאס נאך ניט משיג;

אבער די ענינים וואס זיינען העכער פון גדר שכל התלמיד — אזעלכע וואס ביים רב גופא זיינען זיי בבחי' „מוחין דגדלות" — איז ער ניט מחוייב צו געבן דעם תלמיד.

קומט די מצוה פון הענקה און איז מוסיף, אז דאס איז מצד דעם חיוב פון א רב לתלמיד. אלס „צדקה" אבער — „הענקה" — דארף א רב זיך אזוי אפ־געבן און הארעווען מיטן תלמיד, ביז אז סו"ס ווערט דער תלמיד „נעמען" דעם עומק פון שכל הרב[31] — אויב נאר ס'איז אן ענין וואס איז פארען ביים רב, דארף עס סו"ס אנקומען צום תלמיד.

ו. די זעלבע זאך איז בנוגע דעם טאן אין ברענגען די וואס זיינען נאך „קטנים" ותלמידים אין אידישקייט צו תומ"צ:

מען קען מיינען, אז וויבאלד יענער איז נאך א „מתחיל", איז געניג ווען מ'לייגט זיך אריין צו לערנען מיט אים דאס צו וואס ער איז איצט שייך —

זאגט תורה, אז וויבאלד ער איז דיינער א תלמיד — אפילו אויב ער האט פון דיר געלערנט בלויז „אות אחת" ווערסטו אנגערופן „רבו אלופו ומיודעו"[32] — דארפסטו אים געבן „הענקה"; מ'דארף טאן מיט אים אין אן אופן אז סו"ס ווערט ער דערגרייכן צו דיין דרגא אין אידישקייט.

27) תורת לוי"צ ע' קיז ואילך.
28) שם ס"ע קיט ואילך.
29) עירובין כז, ב. וש"נ. וראה רמב"ם הל' ת"ת פ"ה ה"ח. טושו"ע יו"ד סרמ"ב סי"ט.
30) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סי"ח, וש"נ.
31) ראה ע"ז ה, ריש ע"ב. נת' בארוכה בד"ה וידעת היום תרנ"ז.
32) אבות פ"ו מ"ג.

און דורך דער עבודה פון אידן (עבדי ה') אין דעם „שש שנים יעבוד" [33] — אין די שית אלפי שנין דהוה עלמא — וועט מען גאָר אין גיכן זוכה זיין צו דעם „ובשביעית יצא לחפשי חנם" [33],

וואָס דאָן וועט דער אויבערשטער געבן ניט נאָר דעם שכר וואָס איז בערך צו דער עבודה בזמן הזה, נאָר אויך „הענקה" — די גילויים הכי נעלים וואָס קומען נאָר בתורת צדקה (ווייל זיי זיינען אינגאַנצן שלא בערך צו דער עבודה) [34],

אין דעם אלף השביעי, יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

(משיחת ש"פ ראה תשל"ז)

---

33) משפטים כא, ב. תו"א עו, א. סהמ"צ להצ"צ מצות דין עבד עברי בסופה.

34) ואולי י"ל דיש בזה גם הענין ד„שכר פעולה" (ראה לעיל בפנים סעיף ג') — כי גם גילוים הכי נעלים יומשכו אז בפנימיות. וראה תורת לוי"צ שם (ע' קכב): ענק עבד עברי לעצמו .. שמתעצמין בו כו'.